

O cywilnoprawnych aspektach bitcoina (cz. II)

DR JAROSŁAW SZEWCZYK

W cyberprzestrzeni, a zwłaszcza o architekturze typu *peer-to-peer*, tradycyjna funkcja Państwa polegająca na kształtowaniu stosunków społecznych przez egzekwowanie norm prawnych napotyka na istotne ograniczenia¹. Sprawowanie faktycznego władztwa nad tokenami systemu *bitcoina* stało się możliwe dzięki kryptografii i właściwościom środowiska cyfrowego, a nie przepisom prawa. Mając przy tym na względzie mechanizm funkcjonowania tego systemu, regulowanie tzw. własnościowych aspektów *bitcoina* za pomocą instrumentów cywilnoprawnych nie wydaje się obecnie celowe². Zasadne może być natomiast powiązanie określonych skutków prawnych kształtujących rzeczywistość społeczną, z pewnymi zdarzeniami zachodzącymi w systemie *bitcoina*. Ewentualna regulacja może przypominać regulację posiadania, tj. pewnego stanu faktycznego przejawiającego się w faktycznym władztwie, będącym wyrazem woli władania dla siebie. Podkreślić przy tym należy, że to system *bitcoina* może podlegać regulacji cywilnoprawnej, natomiast sam żadnego stanu prawnego nie tworzy.

Bitcoin jako przedmiot prawa podmiotowego

Jak zostało stwierdzone w pierwszej części artykułu, *bitcoin* nie jest prawem podmiotowym, symbolem prawa podmiotowego³, ani jakkolwiek konstrukcją prawną⁴. Teoretycznie mógłby być jednak przedmiotem prawa podmiotowego. Przedmiotem prawa podmiotowego względnego (wierzytelności – roszczenia)⁵, może być w zasadzie każde dobro, w tym również cyfrowe. Inaczej jest w przypadku praw podmiotowych bezwzględnych. Z uwagi na potrzebę ochrony interesów osób trzecich, wyłącznie niektóre dobra stanowić mogą przedmiot tych praw. Wydaje się jednak, iż przynajmniej *prima facie* również przedmiotem takiego prawa mógłby być *bitcoin*. Zauważyć przy tym już na wstępie należy, że przysługiwanie komuś prawa podmiotowego bezwzględnego do określonego dobra, z reguły ma oprócz aspektu pozytywnego – wolności korzystania z niego, również aspekt negatywny. Przejawia się on głównie w możliwości ponoszenia odpowiedzialności majątkowej z określonego dobra, w tym w możliwości skierowania do niego egzekucji⁶.

¹ Zob. *L. Lessig*, *Code: And Other Laws of Cyberspace*, New York: Basic Books, 1999, p. 3 i n. (zob. <http://codev2.cc/>); *A. Wright, P. De Filippi*, *Decentralized Blockchain Technology and the Rise of Lex Cryptographia*, 2015 (dostęp 29.12.2017 r. na: <https://ssrn.com/abstract=2580664>), s. 18 i n.; *V. Lehdonvirta, M. Ernkvist*, *Converting the Virtual Economy into Development Potential: Knowledge Map of the Virtual Economy*, Washington DC, info Dev/World Bank, 2011 (dostęp 1.1.2018 r., na: <http://www.infodev.org/infodev-files/resource/InfodevDocuments 1056.pdf>).

² Zob. *K.F.K. Low, E.G.S. Teo*, *Bitcoins and Other Cryptocurrencies As Property?*, 2017, 9 (2) *Law, Innovation and Technology* 235 (dostęp 29.12.2017 r., na: <https://ssrn.com/abstract=3039960>), s. 17 i n.

³ Jak pisze *J.A.T. Fairfield*, „(...) the transferor is not trying to transfer something else by using the unit of cryptocurrency as a symbol for that other thing. The transferor merely transfers the unit by transferring the ledger entry”. *J.A.T. Fairfield*, *Bit-property*, „Washington & Lee Legal Studies Paper” Nr 2014-17 (dostęp 20.12.2017 r. na: <https://ssrn.com/abstract=2504710>), s. 30.

⁴ Wbrew prowokacyjnej koncepcji *L. Lessiga*, że kod jest prawem („Code is law”). *L. Lessig*, *op. cit.*, s. 3; zob. też *R. Robinson*, *The New Digital Wild West: Regulating the Explosion of Initial Coin Offerings* (September 1, 2017). „UDenver Legal Studies Research Paper” Nr 18-01 (dostęp 4.2.2018 r. na: <https://ssrn.com/abstract=3087541>), s. 55–58; *P. Oudin*, *Decoding Blockchain Legal Issues — A Financial Law Perspective* (dostęp 29.1.2018 r., na: <https://ssrn.com/abstract=3068189>).

⁵ Jeżeli uprawnieniu odpowiada obowiązek innego podmiotu jakiegoś zachowania się względem uprawnionego, wówczas uprawnienie to nazywać można roszczeniem. Zob. *P. Machnikowski* [w:] *System Prawa Prywatnego*. T. 5. Zobowiązania – część ogólna, pod red. *E. Łętowskiej*, Warszawa 2013, s. 141. Przy czym, jak się z reguły twierdzi, wierzytelność właściwie wyczerpuje się w roszczeniach. Zob. *M. Pyziak-Szafnicka* [w:] *System Prawa Prywatnego*. T. 1. Prawo cywilne – część ogólna, pod red. *M. Saffana*, Warszawa 2012, s. 831.

⁶ Zbiór praw majątkowych danego podmiotu stanowi jego majątek. Jeżeli pewne dobro nie wchodzi w skład określonego majątku, wówczas nie jest możliwe skierowanie do tego dobra egzekucji, natomiast w przypadku upadłości dobro to nie wchodzi do masy upadłości. Zob. *K. Zacharzewski*, *Praktyczne znaczenie bitcoina na wybranych obszarach prawa prywatnego*, MoP Nr 4/2015, s. 189 i n.; *N. McGrath*, *Transacting in a Vacuum of Property Law*, TLI Think! Paper Nr 22/2016 (dostęp

1. Pojęcie prawa podmiotowego

W prawie cywilnym prawo podmiotowe stanowi element wyznaczanego przez normę prawną stosunku prawnego i rozumiane jest jako uprawnienie, względnie jako kompleks powiązanych ze sobą uprawnień, wolności i kompetencji⁷. Wyznaczany przez to prawo stosunek prawny powinien być ujmowany, jako stosunek zachodzący między podmiotami prawa, a nie między nimi a określonymi przedmiotami. Istotą takiego ujęcia jest akcentowanie relacji zachodzących pomiędzy adresatami norm prawnych – co wydaje się ujęciem najbardziej trafnym, a nie między nimi a pewnymi dobrami⁸. 304

2. Pojęcie przedmiotu prawa podmiotowego

W istocie przedmiotem prawa podmiotowego jest określone zachowanie adresata normy prawnej, a nie pewien obiekt (np. *bitcoin*). Przy czym obiekt, do którego zrelatywizowane jest to zachowanie, nie powinien być określany jako „symbol” prawa podmiotowego⁹, lecz – właściwie rzecz ujmując – jako „przedmiot przedmiotu stosunku prawnego”¹⁰. Taka terminologia staje się jednak zagmatwana. Uznając zatem za trafne akcentowanie relacji zachodzących pomiędzy podmiotami cywilnoprawnymi, a nie między nimi a pewnymi dobrami, warto jednak przyjąć klasyczną konwencję terminologiczną i „obekt”, do którego zrelatywizowane jest powinne zachowanie dłużnika nazywać (w pewnym uproszczeniu): „przedmiotem prawa podmiotowego”¹¹.

Bitcoin jako przedmiot świadczenia

Bitcoin, tak jak niemal każdy element rzeczywistości społecznej, może być punktem odniesienia dla różnych pochodnych sytuacji prawnych¹². Przede wszystkim, w ramach tzw. stosunków dwustronnie zindywidualizowanych, może być on przedmiotem powinnego zachowania dłużnika, tj. przedmiotem świadczenia¹³. Przy czym świadczenie dłużnika mające za przedmiot *bitcoiny* nie jest świadczeniem pieniężnym¹⁴. Z uwagi na to, że zobowiązanie pieniężne może być wykonane zasadniczo tylko przez spełnienie świadczenia pieniężnego – wyjątek mógłby

3.1.2018 r., na: <https://ssrn.com/abstract=2786206>, s. 19. W sprawie stosunków zakresowych pojęć „mienie” i „majątek” zob. *A. Dyoniak*, Pojęcie majątku w prawie cywilnym, PiP Nr 11–12/1985, s. 120–121; *Z. Radwański, A. Olejniczak*, Prawo cywilne, Warszawa 2015, Nb 323–324; *W. Katner* [w:] System Prawa Prywatnego. T. 1. Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2012, Nb 7, s. 1297 i n.; *M. Bednarek*, Mienie. Komentarz do art. 44–55 Kodeksu cywilnego, Kraków 1997, s. 30.

⁷ *P. Machnikowski* [w:] System Prawa Prywatnego. T. 3. Prawo rzeczowe, pod red. *E. Gniewka*, Warszawa 2013, s. 2 i n.; *Z. Ziemiński*, Problemy podstawowe prawoznawstwa, Warszawa 1980, s. 360 i n.; *S. Wróńska*, Analiza pojęcia prawa podmiotowego, Poznań 1973, s. 13.

⁸ Zob. *W. Katner*, [w:] System... T. 1, 2007, s. 1172 i n.; *P. Machnikowski* [w:] System... T. 3, *op. cit.*, s. 26 i n.; zob. też *J. M. Moringiello*, False Categories in Commercial Law: The (Ir)Relevance of (In)Tangibility, „Widener Law School Legal Studies Research Paper” Nr 08-10 (dostęp 11.10.2017 r., na: <https://ssrn.com/abstract=981748>), s. 30–33.

⁹ Por. jednak: *K. Zacharzewski*, Bitcoin jako przedmiot stosunków prawa prywatnego, MoP Nr 21/2014, s. 1133; *K. Piech, K. Zacharzewski*, Przegląd polskiego prawa w kontekście zastosowań technologii rozproszonych rejestrów oraz walut cyfrowych, Strumień Blockchain i Kryptowaluty, 2017, s. 14; *A. Michór*, Reglamentacja prawna i neutralność technologiczna a proces autoryzacji transakcji walutami wirtualnymi oraz cyfrowymi [w:] Płatności elektroniczne: prawne, finansowe i ekonomiczne ujęcie walut wirtualnych i cyfrowych, pod red. *D. Szostka, J. Gołaczyńskiego*, Katowice 2015, s. 24.

¹⁰ Zob. *P. Machnikowski*, [w:] System... T. 3, *op. cit.*, s. 27.

¹¹ Podobnie zatem jak pewna rzecz nie jest „symbolem” prawa własności, a jego przedmiotem, czy też określony utwór nie jest „symbolem” majątkowego prawa autorskiego, a jego przedmiotem, tak też bitcoin nie jest symbolem jakiegoś prawa, a co najwyżej jego przedmiotem. Rozważyć jednak należy przedmiotem jakiego majątkowego prawa podmiotowego, względnie punktem odniesienia dla jakiej pochodnej sytuacji prawnej, może być bitcoin. Zob. *P. Machnikowski* [w:] System... T. 3, *op. cit.*, s. 26.

¹² Por. *K. Zacharzewski*, Praktyczne..., *op. cit.*, s. 187 i n.

¹³ Zob. *W. Srokosz*, Cryptocurrencies as electronic means of payment without the issuer. Computer science, economic, and legal aspects, Wrocław 2016, s. 122–123.

¹⁴ Na gruncie cywilnoprawnym świadczenie pieniężne polega na przekazaniu z majątku dłużnika do majątku wierzyciela określonej ilości jednostek pieniężnych (sumy pieniężnej). Waluty cyfrowe, w tym bitcoin nie są jednak jednostkami pieniężnymi. Zob. *P. Machnikowski* [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. *E. Gniewka, P. Machnikowskiego*, Warszawa 2017, kom. do art. 358 KC, Nb 1.

mieć miejsce w przypadku *datio in solutum*(art. 453 KC) – *bitcoin*y,co do zasady, nie mogą służyć do umarzenia zobowiązań pieniężnych¹⁵.

1. Bitcoin a pojęcie świadczenia

Należy również wskazać, że niezasadne jest rozpatrywanie *bitcoin*aw kategoriach świadczenia¹⁶. W prawie cywilnym przez świadczenie rozumie się bowiem określone zachowanie, tj. czynienie czegoś (działanie) lub nieczynienie (zaniechanie). Świadczeniem może być natomiast tzw. zapłata *bitcoinem*. Przy czym w sensie technicznym należy przez to rozumieć wykorzystanie w transakcji z odbiorcą, przy użyciu klucza prywatnego i posłużeniu się adresem publicznym wierzyciela, pewnej liczby uzyskanych wcześniej wpływów (*unspent transactions outputs*). Natomiast w kategoriach cywilnoprawnych będzie to zapłata długu, stanowiąca synonim spełnienia świadczenia w ogólności (por. np. art. 885 KC), a nie zapłata, rozumiana jako spełnienie świadczenia pieniężnego.

2. Moment spełnienia świadczenia

Należy uznać, że momentem spełnienia świadczenia wyrażonego w *bitcoinie* nie będzie samo dokonanie czynności technicznych przez dłużnika (np. w ramach cyfrowego portfela), lecz zweryfikowanie, potwierdzenie i zapisanie prawidłowej transakcji w nowym bloku, a tego bloku w rejestrze bloków. Dopiero bowiem najwcześniej z tym momentem interes wierzyciela można uznać za zaspokojony¹⁷. Nie ma przy tym potrzeby, aby w takim świadczeniu dopatrywać się oświadczenia woli dłużnika¹⁸. Zasadniczo bowiem, gdyby z jakichś przyczyn u dłużnika zabrakło woli spełnienia świadczenia, lecz zachowanie jego odpowiadało treści zobowiązania, należałoby przyjąć, że zobowiązanie zostało wykonane. Ponadto, skoro *bitcoin* nie jest prawem podmiotowym, zapłata w *bitcoinach*, rozumiana jako świadczenie, nie polega na dokonaniu czynności prawnej rozporządzającej, lecz czynności 305 faktycznej¹⁹. W szczególności nie jest to zatem, jak się czasem twierdzi, przelew wierzytelności²⁰.

¹⁵ Na tle prawa cywilnego tylko świadczenie wyrażone w walucie (polskiej lub obcej) jest świadczeniem pieniężnym, a zobowiązanie do spełnienia takiego świadczenia zobowiązaniem pieniężnym. W przypadku takich jednostek jak *bitcoin* nie mamy do czynienia z walutą w rozumieniu istniejących przepisów prawa. Zob. *W. Srokosz*, Istota prawna kryptowaluty a odpowiedzialność prawna jej użytkownika [w:] Płatności elektroniczne: prawne, finansowe i ekonomiczne ujęcie walut wirtualnych i cyfrowych, pod red. *D. Szostka, J. Gołaczyńskiego*, Katowice 2015, s. 74–75; *J. Dąbrowska*, Charakter prawny bitcoin, „Człowiek w cyberprzestrzeni” Nr 1/2017, s. 54–55; *J. Czarnecki*, Nie tylko bitcoin, czyli rodzaje wirtualnych walut [w:] Raport: wirtualne waluty, Wardyński i Wspólnicy, 2014, s. 9–10 [dostęp 23.12.2017 r., na: <http://www.wardynski.com.pl/w-publication/wirtualne-waluty>]. Odmienne: *K. Zacharzewski*, którego zdaniem waluty cyfrowe pełnią „(...) funkcje pieniądza i mogą służyć do umarzenia zobowiązań pieniężnych, bez względu na stanowcze rozstrzygnięcie ich statusu prawnego jako pieniądza albo niepieniądza”. *K. Zacharzewski*, Obrót walutami cyfrowymi w reżimie obrotu instrumentami finansowymi, PS Nr 11–12/2017, s. 187 i n.

¹⁶ Por. *K. Zacharzewski*, Praktyczne..., *op. cit.*, s. 187.

¹⁷ Trzeba przy tym pamiętać, że prawdopodobieństwo „nieodwracalności” pozytywnie zweryfikowanej przez system transakcji wzrasta wraz z przyłączaniem kolejnych bloków. Dopiero bowiem po dołączeniu przynajmniej kilku dodatkowych bloków można mieć stosunkowo dużą pewność, że blok zawierający informację o danej transakcji jest najdłuższym blokiem. Zob. *R. Robinson*, *The New Digital...*, *op. cit.*, s. 15–16.

¹⁸ Odmienne: *W. Srokosz*, *Cryptocurrencies...*, *op. cit.*, s. 123: „(...) Certainly it is a manifestation of will, which sufficiently expresses the intent to cause the legal effect of establishing, changing or removing a legal relationship”.

¹⁹ Zob. *T. Dybowski, A. Pyrżyńska* [w:] *System...* T. 5, *op. cit.*, s. 192–193; por. *F. Zoll* [w:] *System Prawa Prywatnego*. T. 6. Prawo zobowiązań – część ogólna, pod red. *A. Olejniczaka*, Warszawa 2014, s. 1026.

²⁰ Jak twierdzi *K. Zacharzewski*, „(...) czynność zobowiązująca do rozporządzenia bitcoinem nie wywołuje więc skutku rozporządzającego na podstawie art. 155 § 1 KC. Bardziej usprawiedliwione byłoby poszukiwanie prawnej podstawy rozporządzenia bitcoinem w przepisie art. 510 § 1 KC (...). Ponieważ jednak skuteczność rozporządzenia bitcoinem wymaga dodatkowego aktu konwencjonalnego, przewłaszczenie bitcoina jest uzależnione od jego dokonania. Ów akt konwencjonalny polega na wykorzystaniu klucza prywatnego i jako taki stanowi przykład umownego zastrzeżenia przewidzianego w art. 510 § 1 KC, które ogranicza skutek rozporządzający poprzez wzbogacenie sekwencji przesłanek prowadzących do rozporządzenia o nową (trzecią) przesłankę (...)”. *K. Zacharzewski*, *Bitcoin...*, *op. cit.*, s. 1133. Ponadto zdaniem tego autora waluty cyfrowe „(...) mogą przechodzić pomiędzy osobami prawa prywatnego, chociażby w związku z brakiem przeszkód wynikających z art. 57 § 1 KC”. *K. Zacharzewski*, *Obrót...*, *op. cit.*, s. 147. Tak też *K. Piech*, *Podstawy korzystania z walut cyfrowych, Strumień Blockchain/DLT i Waluty Cyfrowe*, 2017, s. 54–55.

3. Bitcoin a kwestia walutowości

Jeżeli w ramach pewnego zobowiązania przedmiotem świadczenia są *bitcoiny*, wówczas mogą być one środkiem umorzenia takiego – niepieniężnego – zobowiązania. Ponieważ *bitcoin* nie jest walutą²¹, suma *bitcoinów* nie jest „sumą pieniężną wyrażoną w walucie obcej”. Z tego względu dłużnik nie może skorzystać z upoważnienia przemiennej (*facultas alternativa*) i spełnić świadczenia w walucie polskiej (art. 358 § 1 KC). Warto przy tym wskazać, że z uwagi na rozproszony charakter systemu, świadczenie (zapłata) w *bitcoinach* jest tzw. świadczeniem odmiejscowionym. Niezasadne jest bowiem wskazywanie miejsca jego spełnienia. Brak możliwości skorzystania z art. 358 § 1 KC wynika zatem także z tego, że zobowiązanie w *bitcoinach* nie podlega wykonaniu na terytorium RP²². Natomiast nawet gdyby tak było, to NBP i tak nie ogłasza średniego kursu wymiany złotych na *bitcoiny*.

4. Umarzanie zobowiązań pieniężnych

Z kolei zobowiązanie pieniężne może zostać wykonane przez świadczenie w *bitcoinie*, jeżeli jest to świadczenie spełniane w miejsce wykonania (*datio in solutum*), tj. wbrew treści zobowiązania, ale za zgodą wierzyciela. Natomiast umorzyć zobowiązanie pieniężne, bez zaspokojenia interesu wierzyciela, można m.in. przez odnowienie takiego zobowiązania (art. 506 KC), tj. zaciągnięcie nowego zobowiązania przewidującego świadczenie w *bitcoinie*, w miejsce zobowiązania pieniężnego²³.

Bitcoin a prawa podmiotowe bezwzględne

Bardziej złożonym zagadnieniem jest to, czy *de lege lata bitcoin* może być przedmiotem prawa podmiotowego bezwzględnego²⁴. Ma to istotne znaczenie, bowiem prawa podmiotowe bezwzględne stanowią najważniejszy prywatnoprawny instrument, za pomocą którego ustalane jest podporządkowanie pewnych dóbr władztwu określonych podmiotów.

Trzeba jednak podkreślić, że jest to zagadnienie wymagające rozstrzygnięcia w oparciu o istniejące przepisy prawa. Z samej wartości ekonomicznej *bitcoinianie* można wnosić, że może być on przedmiotem takiego prawa. Natomiast niewątpliwie „dysponowanie” *bitcoinem* stanowi pewną korzystną sytuację faktyczną i jako interes prawnie chroniony (ang. *property-like interest*) podlega ochronie konstytucyjnej (art. 20 i 21 Konstytucji RP) oraz konwencyjnej (art. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka²⁵).

1. Przedwczesność niektórych rozważań

Przedwczesne jest zatem analizowanie tego, w jaki sposób dochodzi do nabycia takiego prawa – bezwzględnego do *bitcoina* – zanim rozstrzygnie się, czy w ogóle może ono obecnie istnieć²⁶. Niezasadne jest również przyjmowanie *a priori*, że uprawnionym z bezwzględnego prawa podmiotowego do *bitcoina* jest jego posiadacz²⁷, względnie dysponent właściwego klucza prywatnego²⁸. W pierwszej kolejności, skoro *bitcoinie* jest rzeczą, należałoby wyjaśnić na czym posiadanie *bitcoina* miałoby polegać. Następnie należałoby znaleźć podstawę prawną dla wnio-

²¹ Walutą jest jednostka pieniężna, na której opiera się państwowy (lub ponadpaństwowy) system monetarny. Walutą polską jest złoty, który dzieli się na 100 groszy (art. 1 ust. 2 ustawy z 7.7.1994 r. o denominacji złotego, Dz.U. Nr 84, poz. 386 ze zm.). Waluty obce to z kolei jednostki pieniężne, w których wyrażane są pieniądze będące poza Polską prawnymi środkami płatniczymi (zob. art. 2 ust. 1 pkt 7 i 10 ustawy z 27.7.2002 r. – Prawo dewizowe, t. jedn.: Dz.U. z 2017 r. poz. 679).

²² Miejsce spełnienia świadczenia z reguły jest również miejscem wykonania zobowiązania. Zob. Z. Gawlik [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. T. III, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2014, s. 653.

²³ Zob. J. Szewczyk, Nowacja, Warszawa 2018.

²⁴ Por. K. Piech, K. Zacharzewski, Przegląd..., *op. cit.*, s. 13; K. Zacharzewski, Praktyczne..., *op. cit.*, s. 190 i n.

²⁵ Zob. Protokół nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Paryżu 20.3.1952 r. oraz Protokół nr 4 do powyższej Konwencji, sporządzony w Strasburgu 16.9.1963 r. z 20.3.1952 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175).

²⁶ Por. J. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 56.

²⁷ Zdaniem K. Piecha i K. Zacharzewskiego, „Uprawniony z waluty cyfrowej (tj. posiadacz waluty cyfrowej) może – na zasadach ogólnych – swobodnie nią dysponować...”. K. Piech, K. Zacharzewski, Przegląd..., *op. cit.*, s. 14.

²⁸ Zob. K. Zacharzewski, Praktyczne..., *op. cit.*, s. 192.

sku, względnie domniemania, że takie posiadanie jest zgodne ze stanem prawnym (na wzór art. 341 KC). Dopiero w razie ustalenia, że w obecnym stanie prawnym możliwe jest kreowanie bezwzględnych praw podmiotowych do *bitcoinów*, zasadne byłoby analizowanie kwestii umów zobowiązujących do rozporządzenia takimi prawami.

2. Bitcoin jako dobro niematerialne

Bitcoin jest dobrem cyfrowym²⁹. Ponieważ służy realizacji interesów ekonomicznych, jest także dobrem ekonomicznym. ³⁰⁶ Uznać należy zatem, że ewentualne prawo podmiotowe bezwzględne do *bitcoina* – treść takiego prawa jest osobnym zagadnieniem³⁰ – byłoby prawem majątkowym. Ponieważ każdy *bitcoin* jest unikatowy i możliwy do precyzyjnego zidentyfikowania (wyodrębnienia w rzeczywistości cyfrowej), wydaje się, że mógłby stanowić przedmiot wyłącznego prawa podmiotowego bezwzględnego. Problemu nie powinno stanowić to, że *bitcoiny* mogą istnieć wyłącznie tak długo jak istnieje sam system *bitcoina*³¹. Również bowiem w przypadku wielu rzeczy możliwość korzystania z nich jest ograniczona (z uwagi chociażby na ich cechy fizyczno-chemiczne) i może zostać utracona w przypadku zaistnienia określonych czynników zewnętrznych³².

Powstaje zatem pytanie, jakiego rodzaju – rozpoznawanym w obecnym stanie prawnym – prawem podmiotowym bezwzględnym może być prawo do *bitcoina*. Skoro *bitcoin* nie jest rzeczą (tj. przedmiotem materialnym wyodrębnionym z przyrody), nie może być on przedmiotem prawa rzeczowego, w szczególności prawa własności³³, w rozumieniu art. 140 w zw. z art. 45 KC³⁴. W stosunkach cywilnoprawnych *bitcoin* mógłby być zatem przedmiotem wyłącznie innych praw majątkowych niż prawa rzeczowe.

Podstawowe zagadnienie, które należy rozstrzygnąć dotyczy zatem tego, czy *bitcoin*, mimo możliwości jego pozaprawnego wyodrębnienia w wymiarze substancjalnym, rozpoznawany jest również w wymiarze formalnym, jako przedmiot bezwzględnego, innego niż prawo rzeczowe, prawa podmiotowego (chociażby najwęższego zakresowo). Możliwość skonstruowania takiego prawa oznaczałaby dopuszczalność kwalifikacji prawnej *bitcoina* jako cyfrowego dobra prawnego³⁵. Mogłoby to również oznaczać dopuszczalność posługiwania się w języku prawni-

²⁹ Zob. R. Bollen, The Legal Status of Online Currencies: Are Bitcoins the Future?, Melbourne Business School, 2016 Financial Institutions, Regulation & Corporate Governance (FIRCG) Conference (dostęp 25.2.2018 r. na: <https://ssrn.com/abstract=2736021>) („Bitcoins are a form of intangible private property, a valuable digital artefact. They are not a contractual promise by or debt owed by one party to another. They are an asset and are the valuable property of their current owner, who can transfer them as and when she pleases”, s. 13). Zob. też J.A.T. Fairfield, Bitproperty, *op. cit.*, s. 3–9, 46 i n.

³⁰ Niewątpliwie rodzaj i cechy *bitcoina* w znacznym stopniu powinny determinować treść ewentualnych uprawnień „właściwosciowych”.

³¹ W kwestii ryzyki i odpowiedzialności związanej z systemami DLT zob. D.A. Zetzsche, R.P. Buckley, D.W. Arner, The Distributed Liability of Distributed Ledgers: Legal Risks of Blockchain (August 13, 2017). University of Luxembourg Law Working Paper No. 007/2017; Center for Business & Corporate Law (CBC) Working Paper 002/2017; „University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper” Nr 2017/020; „UNSW Law Research Paper” Nr 52; European Banking Institute Working Paper Series (dostęp 20.2.2018 r., na: <https://ssrn.com/abstract=3018214>).

³² Nawet z nieruchomości, takich jak nieruchomości lokalowa, można korzystać wyłącznie tak długo jak istnieje budynek, w którym dany lokal został wyodrębniony.

³³ Trudno jest zatem mówić o możliwości „przewłaszczenia” *bitcoina* na zabezpieczenie. Tak jednak K. Zacharzewski, Praktyczne..., *op. cit.*, s. 192.

³⁴ Zob. A. Stelmachowski, Przedmiot własności w prawie cywilnym [w:] Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tomasza Dybowski, pod red. J. Błeszyńskiego, J. Rajskego, M. Saffana, E. Skowrońskiej, „Studia Iuridica” 1994, t. 21, s. 105 i n. Trzeba przy tym zwrócić uwagę, że w już w samym Kodeksie cywilnym pojawia się termin własność w innym rozumieniu tego słowa (zob. art. 55 pkt 6 KC). Por. J.M. Moringiello, False..., *op. cit.*, s. 27–74.

³⁵ Zob. R. Skubisz [w:] System Prawa Prywatnego. T. 14A. Prawo własności przemysłowej, pod red. A. Skubisza, Warszawa 2017, s. 86 i n. Odmienny pogląd wyraził B. Gawlik, którego zdaniem już sam termin „dobro niematerialne” oznaczać musi istnienie związanego z nim elementu normatywnego. Jak pisał B. Gawlik, „pojęcie «dobra niematerialnego» jest syntezą dwóch elementów: elementu substancjalnego, który oznacza rezultat działalności intelektualnej wyodrębniony na podstawie kryteriów prawnych lub pozaprawnych, do których odsyła przepis prawa, oraz elementu formalnego, który stanowi normatywną kwalifikację wyodrębnionego rezultatu działalności intelektualnej jako przedmiotu wyłącznego i bezwzględnego prawa podmiotowego. Obydwa elementy mają znaczenie dla określenia dobra prawnego: element substancjalny reprezentuje składnik rzeczywistości społecznej, który uzyskuje cechę «prawności» poprzez dołączenie się elementu formalnego, wynikającego z normy prawnej”. B. Gawlik, *op. cit.*, s. 27.

czym pojęciem „własności” *bitcoina*, rozumianym jednak inaczej niż w art. 140 KC. Chodziłoby o własność w rozumieniu bezwzględnie majątkowego prawa podmiotowego do dobra niematerialnego (*bitcoina*), którego treścią jest wyłączność korzystania (używania) z niego³⁶.

3. Kreowanie bezwzględnych praw podmiotowych

Dla tworzenia bezwzględnych praw podmiotowych kluczowe znaczenie mają normy kompetencyjne, wyznaczające między określonymi podmiotami stosunki tzw. podległości kompetencji³⁷. Przy czym dla kreacji tego rodzaju praw (skutecznych *erga omnes*) obowiązki pewnych zachowań powinny być nakładane na wszystkie inne podmioty, poza samym uprawnionym (recypientem) i ewentualnie pewnymi indywidualnie oznaczonymi podmiotami³⁸. W takim przypadku wolność postępowania z przedmiotem takiego prawa (np. *bitcoinem*) może być nazywana wolnością prawnie chronioną³⁹. Podkreślić należy, że obowiązki cywilnoprawne mogą być nakładane tylko na podstawie upoważnienia ustawowego lub za zgodą podmiotu obowiązanego. W przypadku praw bezwzględnych, czyli praw, którym odpowiadają obowiązki nieokreślonego kręgu podmiotów, uzyskanie zgody wszystkich obowiązanym nie jest możliwe. Takie prawa mogą być zatem kreowane tylko na podstawie i w granicach upoważnień ustawowych, zawartych w przepisach konstruujących poszczególne typy praw bezwzględnych. 307 Nie można w drodze czynności prawnej skutecznie utworzyć prawa podmiotowego bezwzględnie innego niż przewidziane w ustawie⁴⁰. Do bezwzględnych praw podmiotowych stosuje się zatem zasadę zamkniętej listy tych praw (*numerus clausus*)⁴¹.

Dla konstruowania bezwzględnych praw podmiotowych do *bitcoinów*, w polskim systemie prawnym – tj. systemie prawa stanowionego⁴² – konieczne byłoby zatem istnienie norm kompetencyjnych, które wraz z dokonaniem określonej czynności konwencjonalnej nakładałyby na pewne podmioty (adresatów norm prawnych) obowiązki (nakazy lub zakazy) określonych zachowań⁴³. Tym samym wyznaczałyby one pochodną sytuację prawną recypienta, tj. sferę jego uprawnień, wolności i kompetencji. Patrząc natomiast z innej perspektywy, rozważanie możliwości konstruowania innych niż prawa rzeczowe praw podmiotowych bezwzględnych do *bitcoinów* byłoby zasadne wyłącznie wtedy, gdyby z *bitcoinami* związane były ustawowo określone uprawnienia (roszczenia) osób

³⁶ Zob. R. Skubisz [w:] System... T. 14A, *op. cit.*, s. 99.

³⁷ Jak pisze P. Machnikowski, „normą kompetencyjną jest norma, która nakazuje swojemu adresatowi zachować się w pewien określony sposób, gdy określony podmiot (...) dokona w odpowiedni sposób pewnej czynności konwencjonalnej. Charakterystyczne dla takiej normy jest więc to, że jej zakres zastosowania obejmuje dokonanie czynności konwencjonalnej. Wyznacza ona zatem stosunek prawny pomiędzy jej adresatem (tym, komu nakazuje ona określone zachowanie) a podmiotem, któremu nadaje kompetencję (który swoim zachowaniem może spowodować powstanie, zmianę, wygaśnięcie, aktualizację czy dezaktualizację obowiązku adresata)”. P. Machnikowski [w:] System... T. 3, *op. cit.*, s. 8; zob. też Z. Ziemiński, Kompetencja i norma kompetencyjna, RPEiS Nr 4/1969, s. 33 i n.; *tenże*, O zawilościach związanych z pojmowaniem kompetencji, PiP Nr 4/1991, s. 16 i n.

³⁸ Zob. P. Machnikowski [w:] System... T. 3, *op. cit.*, s. 32 i n. Jak wskazuje R. Skubisz, „Podmiotem bezwzględnie prawa podmiotowego jest osoba, której przysługuje uprawnienie skuteczne *erga omnes*. Wynikają z tego następujące konsekwencje. Na osobach trzecich ciąży obowiązek powstrzymania się od ingerencji w prawo uprawnionego (oddziaływania na przedmiot prawa). Wszyscy adresaci obowiązku są zobowiązani tak samo do biernego zachowania. Z chwilą przekroczenia zakazu ingerencji uprawniony może wystąpić z roszczeniem o zaniechanie. Jego cechą charakterystyczną jest niezależność od stanu „wiedzy” lub „winy” osoby dokonującej naruszenia. Wskazany obowiązek dotyczy tych wszystkich, którzy z uwagi na treść prawa mogliby je naruszyć”. R. Skubisz [w:] System... T. 14A, *op. cit.*, s. 91.

³⁹ Zob. P. Machnikowski [w:] System... T. 3, *op. cit.*, s. 11–12.

⁴⁰ P. Machnikowski [w:] System... T. 3, *op. cit.*, s. 41.

⁴¹ Zob. J. Gołaczyński, Wirtualne światy a własność wirtualna [w:] Rozprawy z prawa prywatnego: księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi, pod red. M. Jagielskiej, M. Pazdana, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunara, Warszawa 2017, s. 1139; R. Skubisz [w:] System... T. 14A, *op. cit.*, s. 93; J. Szwaja, A. Kubiak-Cyruł [w:] Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz, pod red. J. Szwaji, Warszawa 2016, s. 51; J. Balcarczyk, Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja, Warszawa 2009, s. 276; A. Niewęglowski, Wyniki prac badawczych w obrocie cywilnoprawnym, Warszawa 2010, s. 132–133. Zob. też A. Clarke, P. Kohler, Property Law: Commentary and Materials, Cambridge 2005, s. 26; R.A. Epstein, Liberty Versus Property? Cracks in the Foundations of Copyright Law, „San Diego Law Review”, vol. 42, Nr 1/2005 (dostęp 12.1.2018 r., na: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2278&context=journal_articles), s. 1–28; T.W. Merrill, H.E. Smith, Optimal Standardization in the Law of Property: The Numerus Clausus Principle, „Yale Law Journal”, vol. 110, Nr 1/2000, s. 13 i n.

⁴² Inaczej bowiem sytuacja wygląda w systemach *common law*. Zob. N. McGrath, *op. cit.*, s. 21 i n.

⁴³ Tak też np. objęcie w posiadanie samoistne rzeczy niczyjej (art. 181 KC) aktualizuje normę prawną zakazującą ogółowi podmiotów ingerowania w określone postępowanie względem rzeczy przez osobę, która dokonała przywłaszczenia.

korzystających z nich (por. art. 11 ustawy z 16.4.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji⁴⁴). Czynnością, z którą mogłoby być związane powstanie określonych obowiązków i uprawnień mogłoby być tzw. „wykopanie” *bitcoina*, tj. zapisanie w rejestrze bloków transakcji generującej *bitcoina* (ang. *coinbase transaction*). Powstaje zatem pytanie, czy *de lege lata* istnieją w polskim systemie prawnym tego rodzaju normy prawne, które z jakąś czynnością konwencjonalną wiązałyby obowiązek innych podmiotów określonego zachowania się względem podmiotu posiadającego adres, na którym zapisany zostały określony *bitcoin*.

4. Normy kompetencyjne *de lege lata*

Należy stwierdzić, że *de lege lata* bezwzględne prawo podmiotowe do *bitcoina* nie istnieje, bowiem nie istnieje norma prawna, która pozwalałaby na kreowanie tego rodzaju praw. W szczególności należy uznać, że podstawą takiego prawa nie może być art. 415 KC, ponieważ przepis ten nie kreuje praw podmiotowych⁴⁵. Nie istnieje również inny przepis, na wzór chociażby art. 11 ZNKU⁴⁶, który mógłby być podstawą prawną do konstruowania bezwzględnego prawa podmiotowego do *bitcoina*. W przeciwieństwie również do takich dóbr niematerialnych, jak utwór, czy *know-how*, *bitcoin* nie posiada normatywnie określonych cech, pozwalających oddzielić go od innych przedmiotów ludzkiej kreacji. Brak jest obecnie definicji legalnych *bitcoina*. Z tego również powodu *bitcoin* nie może być przedmiotem bezwzględnych praw podmiotowych.

Z uwagi na powyższe, osoba posługująca się właściwym kluczem prywatnym nie ma, ani prawa do używania *bitcoina* (czyli *ius utendi*), ani prawa do zakazania osobom trzecim używania danego *bitcoina*, tj. *ius excludendi*. Z perspektywy osób trzecich możliwość posługiwania się danym *bitcoinem* nie stanowi również prawa wyłącznego (*ius exclusivum*). Nie pozbawia to natomiast ochrony deliktowej (jak również prawnokarnej) beneficjenta korzystnej sytuacji faktycznej, którą można by opisywać, jako dysponowanie określonym adresem publicznym i kluczem prywatnym pozwalającym na przesłanie określonego *bitcoina* na dowolny adres w istniejącym systemie.

5. Nowa kategoria dóbr prawnych?

Innym zagadnieniem jest natomiast to, czy koncepcyjnie (tj. z punktu widzenia teorii prawa cywilnego), zasadne byłoby tworzenie praw podmiotowych bezwzględnych do takich dóbr jak *bitcoiny*, a zatem dóbr niematerialnych – pod tym względem kwalifikowanych do tej samej kategorii co przedmioty praw własności intelektualnej – a jednocześnie rzadkich i konkurencyjnych – tj. tak samo jak rzeczy. Z uwagi na istniejące rozwiązania techniczne każdy *bitcoin* jest niepowtarzalny i jego „konsumpcja” ma charakter rywalizacyjny, a zatem tym samym *bitcoinem* w sposób niezależny posługiwać się może jednocześnie tylko jeden podmiot⁴⁷. Dóbr takich jest obecnie w obrocie 308 gospodarczym więcej⁴⁸. Chodzi nie tylko o inne tokeny rozproszonych systemów danych, ale chociażby o do-

⁴⁴ T. jedn.: Dz.U. Nr 153, poz. 1503; dalej jako: ZNKU. Przy czym, moim zdaniem, prawa podmiotowego do *know-how* nie można również wywodzić ze wskazanego art. 11 ZNKU, który dotyczy ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa. W sprawie cywilnoprawnej kwalifikacji poufnego *know-how* zob. B. Gawlik, Umowa *know-how*. Zagadnienia konstrukcyjne, ZNUJ PPWI Nr 3/1974, s. 50–58; S. Soltysiński, Licencje na korzystanie z cudzych rozwiązań technicznych, Warszawa 1970, s. 170–175; E. Wojcieszko-Głuszko, Ochrona prawna *know-how* w prawie polskim na tle porównawczym, ZNUJ PPWI Nr 3/2003, s. 146 i n.; A. Michalak, Ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa. Zagadnienia cywilnoprawne, Kraków 2006, s. 152–170.

⁴⁵ Zob. R. Skubisz, [w:] System... T. 14A, *op. cit.*, s. 92; B. Gawlik, *op. cit.*, s. 55 i n.; w najnowszej literaturze U. Promińska [w:] System Prawa Prywatnego. T. 9. Prawo zobowiązań – umowy nienazwane, pod red. W. Katnera, Warszawa 2015, s. 889. Odmienne S. Soltysiński, autor koncepcji „prawa do ochrony deliktowej” – *tenże*, Licencje..., *op. cit.*, s. 163 i n.

⁴⁶ S. Soltysiński, S. Gogulski [w:] Ustawa..., pod red. J. Szewca, *op. cit.*, s. 427–429; E. Wojcieszko-Głuszko, *op. cit.*, s. 154 i n.; A. Michalak, *op. cit.*, s. 152 i n.; A. Niewęglowski [w:] System Prawa Handlowego. T. 3. Prawo własności przemysłowej, pod red. E. Nowińskiej, K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2015, s. 45–47.

⁴⁷ Zauważyć przy tym należy, że z uwagi na istniejącą technologię, a nie przepisy prawa, może być on w sposób jednoznaczny przyporządkowany określonej osobie. Trzeba jednak pamiętać, że ewentualne tytuły do *bitcoina* są pseudonimowane. *Bitcoin* przypisywany jest do określonego adresu. Z adresu tego nie wynika jednak, kto ten adres założył i kto posiada klucz dostępu do niego.

⁴⁸ Jak pisze D. Nelmark, „This article defines »virtual property« as any property interest that is both intangible and exclusionary. The first characteristic distinguishes this class of property from traditional (or real) property, while the second distinguishes it from intellectual property. Although technological advancements did not solely create this class, it is technology that is causing the class to expand”. D. Nelmark, Virtual Property: The Challenges of Regulating Intangible, Exclusionary Property Interests Such as Domain Names, Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property, vol. 3, No 1/2004 (dostęp 1.11.2017 r. na: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=njtip>), s. 2. Zob. też J.A.T. Fairfield, Bitproperty, *op. cit.*, s. 46 i n.; J.M. Moringiello, False..., *op. cit.*, s. 55 i n.

meny internetowe, które również są unikatowe⁴⁹. W przypadku opowiedzenia się za celowością tworzenia praw bezwzględnych do tego rodzaju dóbr, teoretycznie możliwa do pomyślenia byłaby regulacja, zgodnie z którą do nabycia pierwotnego prawa podmiotowego bezwzględnego do *bitcoina* dochodziłoby przez jego „zawłaszczenie”, a zatem zapisanie w nowym bloku transakcji generującej nowego *bitcoina* (tzw. *coinbase transaction*)⁵⁰. W przypadku zaś domeny internetowej, przez zarejestrowanie danej domeny w krajowym rejestrze domen internetowych (np. przez Naukową i Akademicką Sieć Komputerową).

Bitcoin jako zdematerializowany znak kryptopieniężny

Warto także wspomnieć, że w polskim systemie prawnym brak jest również możliwości skonstruowania prawa podmiotowego bezwzględnego do jednostek pieniężnych i to niezależnie od tego, w jakiej walucie są one wyrażone⁵¹. Niewątpliwie natomiast można mówić o wierzytelnościach (praw podmiotowych względnych) o zapłatę sumy pieniężnej (pewnej liczby jednostek pieniężnych, art. 358 § 1 KC)⁵². Zapłata może nastąpić przez przeniesienie własności i wydanie znaków pieniężnych (zapłata gotówkowa) lub w formie bezgotówkowej (częściej: pieniądzem bankowym lub, co właściwie niespotykane, elektronicznym) – poprzez uzyskanie roszczenia do banku lub instytucji pieniądza elektronicznego o zapłatę (względnie wypłatę w gotówce) określonej sumy zdeponowanej na określonym rachunku⁵³.

Unikać przy tym należy błędnej konkluzji, że z *bitcoinami* sytuacja wygląda podobnie jak z jednostkami pieniężnymi⁵⁴. Jednostka pieniężna ma charakter abstrakcyjny⁵⁵. Istnieje w postaci „tokena” systemu pieniężnego (tj. gotówki – banknotów lub monet) lub jako roszczenie (wierzytelność) w postaci bezgotówkowej. Jeżeli nad *bitcoinami* sprawowane jest władztwo faktyczne w sposób bezpośredni (za pomocą odpowiednich kluczy) lub pośredni (np. przez aplikację służącą do obrotu walutami cyfrowymi), wówczas należy je rozpatrywać co najwyżej w kategoriach zdematerializowanych (istniejących w formie cyfrowej) znaków kryptopieniężnych, tj. tokenów elektronicznego systemu (*electronic coin*), lecz nie wierzytelności⁵⁶. Ich przesyłanie (dostawa – *delivery*)⁵⁷, podobnie jak w przypadku zdematerializowanych papierów wartościowych (zob. art. 7 ustawy z 29.7.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi⁵⁸) odbywa się za pomocą wpisów w rejestrze (*blockchain*). Nie „symbolizują” one jednak żadnych praw, ani roszczeń względem jakichkolwiek osób.

⁴⁹ Jak pisze P. Podrecki (opisując obecny stan prawny), „Nazwa domeny nie jest podstawą uprawnień o charakterze bezwzględnym ani też dobrem niematerialnym, do którego przysługiwałoby skuteczne *erga omnes* prawo wyłączne. (...) Brak przepisów prawnych przyznających domenom internetowym ochronę przesądza, że nie istnieje podstawa do przyjęcia istnienia praw wyłącznych do domeny. Korzystanie z nazwy domeny chociaż, ze względu na faktyczną wyłączność, która wynika z unikatowego charakteru domeny w sensie technicznym przypomina monopol prawny, nie jest więc podstawą wyłączności prawnej uzyskiwanej w prawie własności intelektualnej”. P. Podrecki [w:] System Prawa Handlowego. T. 8A. Arbitraż handlowy, pod red. A. Szumańskiego, Warszawa 2015, s. 986; zob. też M. Zelek, Umowa o rejestrację domeny internetowej, Warszawa 2015.

⁵⁰ Bez szerszego uzasadnienia J. Dąbrowska twierdzi, że: „nabycie prawa do *bitcoin* ma charakter pierwotny co oznacza, że prawo do *bitcoina* nie jest zależne od istnienia prawa po stronie innego podmiotu, powstaje niezależnie od praw ewentualnego poprzedniego właściciela”. J. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 56. Zob. też W. Srokosz, *Cryptocurrencies...*, *op. cit.*, s. 116–117.

⁵¹ Zob. P. Machnikowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2017, kom. do art. 358 KC, Nb 2.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, Nb 4. Zob. też art. 4 ust. 1 pkt 5 ustawy z 29.8.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 1876); ustawę z 19.8.2011 r. o usługach płatniczych (Dz.U. z 2016 r. poz. 1572); J. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 60–62.

⁵⁴ Tak jednak: W. Srokosz, *Istota...*, *op. cit.*, s. 71.

⁵⁵ Zob. Jak słusznie wskazuje J.L. Schroeder (choć na gruncie zupełnie innego systemu prawnego); „(...) »money« is a very complex, and surprisingly under-theorized phenomenon. It is, among other things, a medium of exchange, unit of account and store of value. Physical currency or what central bankers call »hand-to-hand« money (notes and coins), is not money per se. Rather, hand-to-hand money are tokens that both represent money that can also serve as a payment system for the transfer of money”. J.L. Schroeder, Bitcoin and the Uniform Commercial Code (August 22, 2015), „Cardozo Legal Studies Research Paper” Nr 458 (dostęp 1.1.2018 r., na: <https://ssrn.com/abstract=2649441>), s. 10–11.

⁵⁶ Odmienne K. Zacharzewski: „Jeżeli zaś jednostka waluty cyfrowej jest w ujęciu konstrukcyjnym związkiem prawa podmiotowego oraz wpisu na rachunek (co skądinąd odpowiada faktom), to obrót walutami cyfrowymi opiera się na podstawowych założeniach dematerializacji”. K. Zacharzewski, *Obrót...*, *op. cit.*, s. 146.

⁵⁷ Por. J.L. Schroeder, *Bitcoin...*, *op. cit.*, s. 54 i n.

⁵⁸ T. jedn.: Dz.U. z 2017 r. poz. 1768.

Zasadność dalej idącej ochrony prawnej

Najtrudniejsze pytanie, na które w niniejszym artykule odpowiedzieć można jedynie wzmiankowo, dotyczy kwestii zasadności (celowości) wprowadzenia odpowiednich regulacji pozwalających w przyszłości na kreowanie praw podmiotowych bezwzględnych do *bitcoinów*. Odpowiedź na to pytanie powinna być pochodną analizy szerszego zagadnienia, czy w ogóle dobra niematerialne, które są konkurencyjne i unikalne (jak *bitcoiny* lub domeny internetowe) powinny być przedmiotem praw podmiotowych bezwzględnych, a jeżeli tak to jakich. Ograniczenie ewentualnej przyszłej regulacji wyłącznie np. do tzw. cyfrowych kryptowalut oznaczałoby bowiem tworzenie wybiórczych regulacji, które nie służą rozwojowi dziedziny prawa cywilnego⁵⁹. 309

1. Zakres ewentualnej przyszłej regulacji

Ponieważ nie ma miejsca, aby w niniejszym artykule dokonywać szerszej analizy wyżej zarysowanego zagadnienia, poniższe uwagi ograniczone zostaną do kwestii *bitcoinów*. Warto jednak wskazać na potrzebę dostrzeżenia – w ewentualnej przyszłej analizie – istotnej różnicy pomiędzy takimi dobrami jak *bitcoiny*, a dobrami niematerialnymi chronionymi na podstawie przepisów prawa własności intelektualnej. W przypadku takich dóbr intelektualnych jak wzory przemysłowe, wzory użytkowe, wynalazki, czy znaki towarowe, ochrona prawna wiąże się przede wszystkim z tym, iż mogą one być wykorzystywane jednocześnie przez wiele podmiotów. Głównym celem regulacji prawnych jest zapewnienie osobom uprawnionym swego rodzaju prawnego „monopolu” na korzystanie z nich. Inaczej jest w przypadku takich dóbr jak *bitcoiny*. Mimo, że są one dobrami niematerialnymi, przypominają raczej rzeczy. Nie jest bowiem możliwe korzystanie z *bitcoina* jednocześnie przez wiele osób (chyba, że na zasadzie współkorzystania). Także pozbawienie osoby nieuprawnionej *bitcoina* oznaczać musi jego odebranie (mimo, że w sieci cyfrowej a zatem nie fizyczne), a nie jak w przypadku dóbr takich jak znak towarowy, czy wzór użytkowy – zakazanie korzystania z niego przez osobę nieuprawnioną.

2. Uzasadnienie dla wprowadzenia praw bezwzględnych

Jeżeli chodzi o samą kwestię ochrony cywilnoprawnej użytkowników *bitcoinów* warto zauważyć, że zarówno do „wydobycia” *bitcoina*, jak również do pozyskania go w inny sposób (np. na specjalnej giełdzie kryptowalut), potrzebne jest zaangażowanie pewnych środków majątkowych. Można by zatem twierdzić, że trud i środki włożone w wydobycie *bitcoina*, jak również wydane w celu jego pozyskania, powinny być w jakiś sposób chronione (kopacze wynagradzani).

Można twierdzić, że na gruncie prawa cywilnego najlepszym sposobem ochrony interesów majątkowych użytkowników *bitcoinów* byłoby udzielenie im odpowiednich praw podmiotowych bezwzględnych (ochronnych). Niewątpliwie posłużenie się konstrukcją bezwzględnego prawa podmiotowego pozwoliłoby lepiej osadzić *bitcoiny* w systemie prawa prywatnego (podobnie sytuacja wygląda w przypadku domen internetowych⁶⁰), w tym chociażby w zakresie możliwości posłużenia się nimi przy wnoszeniu aportów do spółek prawa handlowego⁶¹, czy ustanawiania na nich – a właściwie na prawach (ochronnych) – zabezpieczeń⁶². Zasadność wprowadzenia tego rodzaju praw nie jest jednak oczywista.

⁵⁹ Jak pisał *F.H. Easterbrook* „(...) the best way to learn the law applicable to specialized endeavors is to study general rules. Lots of cases deal with sales of horses; others deal with people kicked by horses; still more deal with the licensing and racing of horses, or with the care veterinarians give to horses, or with prizes at horse shows. Any effort to collect these strands into a course on «The Law of the Horse» is doomed to be shallow and to miss unifying principles”. *F.H. Easterbrook*, *Cyberspace and the Law of the Horse*, „The University of Chicago Legal Forum”, vol. 1996, s. 207.

⁶⁰ Jak pisze *A. Niewęglowski* (opisując obecny stan prawny), „Prawo do domeny internetowej nie czerpie więc swego źródła z żadnego prawa podmiotowego bezwzględnego o charakterze wyłącznym. Dlatego nie może ono być przedmiotem aportu (...) Monopol ten jest jednak techniczno-organizacyjny, ponieważ jego źródłem nie jest prawo bezwzględne. (...) Nie powinien być wnoszony aportem do spółek, zwłaszcza kapitałowych. Prowadziłoby to bowiem do tworzenia sztucznego obrazu majątku spółki, który nie ma oparcia w prawnej wyłączności”. *A. Niewęglowski* [w:] *System Prawa Prywatnego*. T. 14C. Prawo własności przemysłowej, pod red. *R. Skubisza*, Warszawa 2017, s. 972.

⁶¹ Por. *A. Nowacki*, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*. T. I. Komentarz. Art. 151–226 KSH, Warszawa 2018, kom. do art. 158, Nb 223; *K. Zacharzewski*, *Praktyczne...*, *op. cit.*, s. 192.

3. Argumenty przeciwko dodatkowej regulacji

O ile system *bitcoina* będzie nadal niezawodny, odpłatą dla kopacza *bitcoinów* (o ile wykopie *bitcoina*), jak również „nabywcy” *bitcoina*, będzie uzyskanie faktycznej wyłączności posługiwania się nim. *Prima facie* nie ma potrzeby tworzenia praw bezwzględnych do *bitcoinów*. Warto zauważyć, że inaczej niż w przypadku chociażby wynalazku, nie ma potrzeby stawiania barier prawnych dla innych użytkowników systemu. Bariery takie tworzy sam system, głównie za pomocą kryptografii klucza publicznego (asymetrycznej)⁶³. Jeżeli system jest niezawodny bariery prawne nie są potrzebne⁶⁴.

Nie powinno również budzić wątpliwości, że nie każdy element rzeczywistości społecznej, nawet jeżeli wiąże się z nim określony interes majątkowy, podlegać musi ochronie ze strony Państwa, a w szczególności za pomocą wyłącznych praw podmiotowych bezwzględnych. Warto zauważyć, że także utwory literackie, *know-how* czy wzory przemysłowe istnieją niezależnie od jakiegokolwiek regulacji prawnej. Nie są one produktami norm prawnych, lecz intelektu człowieka⁶⁵. Udzielenie ochrony prawnej, nie jest warunkiem koniecznym tworzenia i wdrażania do praktyki nowych rozwiązań technicznych, czy informatycznych, choć oczywiście może mieć wpływ na decyzję o podejmowaniu prac nad nimi⁶⁶. Jak dowodzi historia 310 przez wiele setek lat nowe rozwiązania techniczne powstawały i były stosowane przy braku jakiegokolwiek instrumentarium prawnego⁶⁷. Można zatem postawić tezę, że również systemy oparte na technologii DLT mogą się skutecznie rozwijać bez potrzeby ich specjalnej ochrony cywilnoprawnej.

Należy wreszcie wskazać, że tworzenie stosunków o charakterze tetycznym (powinnościowym), mających kreować i korygować stosunki faktyczne zachodzące w systemie *bitcoina* miałyby sens, gdyby ustawodawca mógł (realnie) w ogóle nałożyć na uczestników tego systemu obowiązki określonych zachowań. W przypadku systemu *bitcoina*, jako systemu zdecentralizowanego, ogólnosięwiatowego i elektronicznego, nakładanie obowiązków na ogół użytkowników tego systemu wydaje się mało zasadne. Problemem nie jest to, że ewentualne regulacje krajowe mogłyby nie być znane obcokrajowcom. Stosunki tetyczne mogą bowiem istnieć niezależnie od tego, czy ich strony zdają sobie sprawę z tego, że są normy, które w określony sposób ich dotyczą⁶⁸. Możliwa do wyobrażenia jest również pewna regulacja konwencyjna (międzynarodowa). Problem dotyczy przede wszystkim możliwości egzekwowania określonych zachowań w sieci przez organy państwowe⁶⁹.

Brak możliwości efektywnego egzekwowania wielu zachowań w systemie *bitcoina*, w tym z uwagi na pseudoanimowość jego użytkowników, stawia pod dużym znakiem zapytania celowość wprowadzania regulacji prawnych umożliwiających kreowanie praw bezwzględnych do *bitcoinów*. Będzie tak dopóki system *bitcoina* zostanie dość dokładnie wpasowany w istniejący system prawny, w tym również w zakresie regulacji dotyczących

⁶² Por. *J.L. Schroeder*, *Bitcoin...*, *op. cit.*, s. 10 i n. Jak stwierdza ta autorka (na gruncie prawa amerykańskiego): „the silence of today’s U.C.C. with respect to bitcoin means that it falls within the catchall definition of «general intangibles» – the least negotiable of all U.C.C. categories of property. Consequently, there can be no common law of security interests in bitcoin because Article 9 supplies the rules”. *J.L. Schroeder*, *Bitcoin...*, *op. cit.*, s. 12.

⁶³ Zob. *K. Piech*, *Podstawy...*, *op. cit.*, s. 25–26.

⁶⁴ Por. *R. Skubisz* [w:] *System...* T. 14A, *op. cit.*, s. 121–124.

⁶⁵ *R. Skubisz* [w:] *System...* T. 14A, *op. cit.*, s. 9.

⁶⁶ Jak zauważa *R. Robinson*, „(...) many core blockchain developers are longtime advocates of cryptography, and have been heavily influenced by both cryptoanarchist and libertarian viewpoints. This has resulted in an underlying ethos of extreme skepticism, if not down-right hostility to government regulation or intervention. Not surprisingly, this ethos has given birth to blockchain platforms that through their very architecture make external regulation from traditional governmental authorities difficult”. *R. Robinson*, *The New Digital...*, *op. cit.*, s. 23. Zob. też *N. Kaplanov*, *Nerdy Money: Bitcoin, The Private Digital Currency, and the Case Against its Regulation*, *Loyola Consumer Law Review*, vol. 25, 2012, s. 111 i n.; *E.D. Baker*, *Trustless Property Systems and Anarchy: How Trustless Transfer Technology Will Shape the Future of Property Exchange*, „*South West Law Review*”, vol. 45, 2015, s. 351–376 (dostęp 12.11.2017 r., na: <https://www.swlaw.edu/sites/default/files/2017-04/4%20Trustless%20Property%20Systems%20and%20Anarchy.pdf>); *The Economist*, *A New Specie: Regulators should keep their hands off new forms of digital money such as Bitcoin*, *TheEconomist.com* (April 13, 2013), (dostęp 1.2.2018 r., na: <https://www.economist.com/news/leaders/21576104-regulators-should-keep-their-hands-new-forms-digital-money-such-bitcoin-new-specie>).

⁶⁷ *Ibidem*, s. 11.

⁶⁸ Podstawą stwierdzenia istnienia stosunku prawnego nie jest bowiem fakt rzeczywistego oddziaływania na zachowanie podmiotów cywilnoprawnych, ale wystąpienie obowiązku określonego zachowania wobec innych. Zob. *Z. Ziemiński*, *Problemy...*, *op. cit.*, s. 316 i n.

⁶⁹ Mogą one przymuszać do pewnych zachowań, nie mogą natomiast „fizycznie” odebrać określonego *bitcoina*, przesłać go na określony adres, wycofać określonych *bitcoinów* z obiegu itd.

prania brudnych pieniędzy *AML* (*anti-money laundering*), finansowania terroryzmu *CTF* (*counter-terrorist financing*) oraz procedur *KYC* (*know your customer*)⁷⁰. Przy czym dla tworzenia efektywnych praw podmiotowych bezwzględnych do *bitcoinów*, ewentualne regulacje nadzorcze musiałyby iść dużo dalej, co na obecnym etapie rozwoju technologii DLT prowadziłoby prawdopodobnie do całkowitego zatrzymania jej dalszego rozwoju.

4. Bezpieczeństwo obrotu

Jeżeli jednak powstanie pomysł wprowadzenia bezwzględnych praw podmiotowych do *bitcoinów* już w niedalekiej przyszłości, w moim przekonaniu zasadne będzie wprowadzenie przepisów zabezpieczających ich skuteczne nabywanie od nieuprawnionego, najlepiej na wzór art. 169 KC (w zakresie dotyczącym pieniędzy)⁷¹. Ponadto, o ile możliwe stałoby się ustanawianie zabezpieczeń na prawach (ochronnych) do *bitcoinów*⁷², warto byłoby wprowadzić rozwiązania podobne do tych istniejących obecnie w art. 13 ustawy z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów⁷³. Biorąc bowiem pod uwagę trudności wynikające z możliwości egzekwowania określonych nakazów i zakazów w sieci internetowej (cyfrowej) zasadne byłoby uczynienie z praw bezwzględnych do *bitcoinów* praw niezwykle płynnych, a ich nabywanie bez obciążeń wyjątkowo bezpieczne⁷⁴.

Zakończenie

Nie zawsze stosunki prawne muszą kształtować (kreować) rzeczywistość społeczną (sferę faktów). Pewne stosunki faktyczne mogą być następstwem nawiązania stosunku prawnego, ale mogą też (jak posiadanie) określone stosunki tetyczne tworzyć. Przy obecnym poziomie regulacji systemów takich jak *bitcoin*, najwłaściwszym podejściem wydaje się podążanie przez system prawny krok „za” rozwojem technologii, a nie wpływanie na kierunki jej dalszego rozwoju. Zasadne jest, aby stosunki faktyczne zabezpieczane były przez stosunki prawne, a nie przez nie aktywnie kształtowane. Nie oznacza to jednak poparcia dla koncepcji „*code-is-law*”⁷⁵. Kod komputerowy nie jest prawem. Prawo tworzone jest przez konstytucyjnie wskazane do tego organy, a nie przez programistów. Mając jednak na względzie wyjątkowe korzyści, jakie wiązać się mogą z rozwojem technologii DLT, zasadne jest unikanie bezpośrednich tarć między regulacjami prawnymi a regułami takich protokołów, jak protokół *bitcoina*. Z tego względu w sferze cywilnoprawnej ewentualna regulacja powinna przypominać regulację posiadania rzeczy, a nie stosunków własnościowych. System prawny powinien rozpoznawać zdarzenia zachodzące w systemie *bitcoina* i wiązać z nimi określone skutki prawne. Niezasadne byłoby natomiast przyjęcie przeciwnej metody regulacji, tj. aby z pewnymi zdarzeniami prawnymi, a zwłaszcza z dokonaniem określonych czynności prawnych wiązać skutki w systemie *bitcoina*⁷⁶. 311

⁷⁰ Por. *J.L. Schroeder*, *Bitcoin...*, *op. cit.*, s. 8 i n.; *K. Zacharzewski*, *Praktyczne...*, *op. cit.*, s. 190; *K. Piech*, *Podstawy...*, *op. cit.*, s. 36–37; *T. Janyst*, *Charakter...*, *op. cit.*, s. 144–146. Zob. też EBA Opinion on ‘virtual currencies’ (dostęp 12.12.2017 r., na: <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/657547/EBA-Op-2014-08+Opinion+on+Virtual+Currencies.pdf>).

⁷¹ A zatem nabywca w dobrej wierze ewentualnych praw majątkowych do *bitcoinów* powinien uzyskiwać do nich tytuł, nawet gdyby *bitcoiny* zostały skradzione, zgubione lub utracone w inny sposób. Por. *J.L. Schroeder*, *Bitcoin...*, *op. cit.*, s. 31.

⁷² Jak się wydaje (*de lege ferenda*) zastaw na prawach ochronnych do *bitcoinów* powinien wiązać się z ich przesłaniem na specjalny adres depozytowy otwarty przez depozytariusza (np. notariusza, bank, dom maklerski). Ewentualnie, jeżeli technologia będzie na to pozwalała (odnośnie do pewnej kryptowaluty), udział depozytariusza w zabezpieczeniu może być zbędny, jeżeli do przesłania kryptowaluty w danym systemie konieczne będzie użycie dwóch kluczy prywatnych (zastawcy i zastawnika). Por. *J.L. Schroeder*, *Bitcoin...*, *op. cit.*, s. 33.

⁷³ T. jedn.: Dz.U. z 2017 r. poz. 1278.

⁷⁴ Por. *J.L. Schroeder*, *Bitcoin...*, *op. cit.*, s. 32.

⁷⁵ Zob. *L. Lessig*, *Code...*, *op. cit.*, s. 3; *D.A. Zetsche*, *R.P. Buckley*, *D.W. Arner*, *The Distributed...*, *op. cit.*, s. 24–25, 38; *R. Robinson*, *The New Digital...*, *op. cit.*, s. 55–58.

⁷⁶ W takim przypadku, z uwagi na istniejące obecnie ograniczenia dotyczące możliwości egzekwowania pewnych regulacji prawnych, wywoływane przez strony skutki prawne mogłyby istnieć wyłącznie w sferze normatywnej, bez możliwości ich „przełożenia” na sferę rzeczywistości społecznej. Por. *K. Zacharzewski*, *Praktyczne...*, *op. cit.*, s. 195.

Summary:

On the civil law aspects of the bitcoin – Part II

According to the most common view encountered in Polish civil law the bitcoin is a subjective property right. By and large, such a position is not accompanied by any reflection on the juridical nature of this (legal) construct. As it turns out, though, under civil law the bitcoin may not be considered as a (property, personal, exclusive, transferable, effective erga omnes (absolute) or inter partes (chose in action)) right because it is not a normative construct. Since there is no one against whom an action can be brought, the bitcoin cannot be regarded as a chose in action (claim). It neither can it be analyzed as a performance because, after all, it does not constitute a specific behavior (act or omission). However, somewhat simplified, it could be a subject of certain property rights. In the current legal state (de lege lata), the bitcoin could be recognized as a subject of chose in action (claim), whereas in order to make the bitcoin a subject of subjective rights effective erga omnes, an appropriate statutory intervention would be definitely required. ³¹²